

MASARYKOVA UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Seminář dějin umění

Dějiny umění

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně

Seminární práce

Kateřina Kotápišová (UČO: 462493)

4. semestr

Brno 2018

Osnova

Úvod.....	3
Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně.....	4
Počátky stavby kostela.....	4
Stylová analýza.....	4
Josip Plečnik a ikonografický program kostela.....	5
Zbožnost a liturgie.....	5
Teorie Gottfrieda Sempera.....	6
Závěr.....	7
Bibliografie.....	8
Seznam obrazového materiálu.....	9
Obrazový materiál.....	10

Úvod

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně se nachází v Praze na Vinohradech a patří mezi nejvýraznější architektonické sakrální projekty první poloviny 20. století. Jedná se o jednu z realizací slovinského architekta Josipa Plečnika (1872–1957), který v Praze působil mezi léty 1910-1934, kde se proslavil zvláště svými úpravami Pražského Hradu. Tato stavba postupně vznikala v letech 1928-34. Josip Plečnik do stavby promítl hned několik architektonických teorií, které měly za následek vzniku naprosto jedinečného díla. Klíčová byla pro Plečnika snaha o propojení směrů moderního umění a moderních architektonických teorií se starokřesťanskou tradicí. První kapitola dané seminární práce se stručně zabývá vznikem kostela a stylovou analýzou stavby. Na tuto část kostela pak navazuje kapitola *Ikonografie stavby*, která se pokusí přiblížit ikonografický význam kostela, který je úzce spojen se starokřesťanskou tradicí. Poslední kapitola je zaměřena na podněty ze kterých architekt vycházel, a které výrazně působily na finální podobu kostela.

Dosavadní výzkum byl především soustředěn na stavbu samotného kostela, především fasádu inspirovanou teoriemi Gottfrieda Sempera a propojení moderní architektury s liturgií. Jedním z nejvýraznějších badatelů zabývajících se tématem kostela Nejsvětějšího srdce Páně je slovinský historik umění Damjan Prelovšek.¹ V roce 2013 vychází ucelená monografie s názvem *Kostele Nejsvětějšího srdce Páně*, do které Prelovšek výrazně přispěl.² Jedná se o soubor textů, které se věnují architektuře kostela, liturgií a fungováním kostela v dnešní době. V posledních letech byla kostelu věnována velká pozornost, která vyústila v roce 2011 v konferenci *Josip Plečnik a sakrální architektura 1. poloviny 20. století. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně jako součást středoevropské architektonické scény*.³ Na této konferenci zaznělo mnoho badatelů zabývajících se právě kostelem Nejsvětějšího srdce Páně, patří mezi ně již zmiňovaný Prelovšek, Helena Čížinská⁴ nebo Ákos Moravánszky⁵, zkoumající kostel nejen po architektonické stránce, nýbrž i z liturgického hlediska.

Zásadní otázky předkládané seminární práce se především soustředí na interpretaci konkrétní stavby úzce se pojící s teoriemi i názory, ze kterých Josip Plečnik vycházel a způsob, jakým je zakomponoval do kostela Nejsvětějšího Srdce Páně.

¹ Damjan Prelovšek, přední znalec díla Josipa Plečnika, vydal mnoho publikací zabývajících se kostelem Nejsvětějšího srdce Páně. PRELOVŠEK 2013, PRELOVŠEK 2002, PRELOVŠEK 1999.

² PRELOVŠEK 2013.

³ HORSKÝ-ČIŽINSKÁ 2012.

⁴ ČIŽINSKÁ 2012.

⁵ MORAVÁNSZKY 2012.

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně

Počátky stavby kostela

Počátky kostela Nejsvětějšího Srdce Páně spadají do období let před první světovou válkou, kdy byl tehdejšími městkými radními darován pozemek na Vinohradech, konkrétně náměstí Jiřího z Poděbrad, který měl sloužit jako prostor pro výstavbu nového kostela.⁶ Realizaci kostela však prodlužovalo mnoho sporů vyvstávající zvláště v oblasti financí a organizace. Ty skončily až v roce 1928 a bylo tedy možné položit základní kámen.⁷

Naprosto zásadní událostí předcházející stavbu kostela byla architektonická soutěž, které proběhla již v roce 1919. Josip Plečnik se však odmítl zúčastnit, údajně prý zcela nepronikl do duchovního života pražského lidu.⁸ Jeho věhlas byl však natolik velký, že finální rozhodnutí padlo ve prospěch Plečnika a to i přes neúčast v soutěži. První plány vznikají krátce po seznámení se s kaplanem Alexandrem Titlem, který byl jedním z jednatelů spolku pro vznik vinohradského kostela.⁹ Návrhy vzhledu kostela se v následujících letech zásadně měnily a to hlavně z finančních důvodů. Pravděpodobně nejvýraznější komplikací, se kterou se Josip Plečnik musel potýkat, byl nedostatečně hluboký podkad parcely. Musela být tedy zbudována základová betonová deska, na které mohl kostel stát. Bohužel toto řešení bylo poměrně finančně náročné a nevyzbylo již na kompletní realizaci stavby, jak ji Plečnik zamýšlel.

Stylová analýza

Kostel Nejsvětějšího srdce Páně je kostel halového typu stojící na betonové desce. (obr. 1, 2) Jedná se o poměrně nízkou stavbu, které dominuje vysoká zvonice, která budovu opticky zvyšuje a v čelním pohledu funguje jako kulisa či optický klam, jež působí na pozorovatele stojícího v přímo před kostelem monumentálně a navozuje pocit vysokého a mohutného kostela. Uprostřed věže jsou prosklené hodiny a po stranách jsou k ní připojeny dva obelisky. Vrchol je ozdoben královským jablkem. Fasáda haly a zvonice je rozdělena na dvě části (obr. 1, 2, 3), spodní část se skládá z tmavých červenohnědých klinkrových cihel, které jsou pravidelně prokládány svisle položenými kvádry ze světlejšího kamene. Spodní část fasády je zakončena sešikmenou římsou, odkloněnou do prostoru, která chrání fasádu před nepřízní počasí. Na západní části jsou do fasády zaseny tři portály, které zdobí nad nápražím sochy, konkrétně se jedná o sochařské vyobrazení Krista Dobrého pastýře, Orantku a Pannu Marii s Ježíškem. Veškeré okna a portály jsou dekorovány bílým štukem, který podtrhuje textilní charakter budovy. Horní štuková část fasády, ve které se nachází okenní zóna je bílá a je dekorována bílými girlandami vytvořených také ze štuky. Celkový vzhled fasády kostela má charakter textilie, který vyvolává pocit, že budova je oblečena do hermelínové kožešiny.

Důležitou součástí kostela je krypta nacházející se pod kostelem. (obr. 5) Místnost určená k důvěrnému hovoru s Bohem, tiché modlitbě, je tvořena pouze velkou valenou klenbou, obloženou režným zdivem. Po stranách krypty jsou proražena okna, do kterých poudí světlo skrz podlahu kostela.¹⁰ Podél stěn jsou kamenné bílé lavice, v přední části jednoduchý oltář s

⁶PRELOVŠEK 2013, s. 39.

⁷PRELOVŠEK 2012, s. 9.

⁸Soutěže na vinohradský kostel se zúčastnilo 32 projektů. PRELOVŠEK 2013, s. 40.

⁹První návrhy kostela mají podobu řeckého chrámu s benátskou zvonící. PRELOVŠEK 2012, s. 9.

¹⁰PRELOVŠEK 2013, s. 46.

mensou, kterou nesou bupy. Oblouk za oltářem je sestaven z částí zbytků nejstarších kostelů, které architekt našel při architektonickém výzkumu na Pražském Hradu.

Interiér kostela, hala s okenním pásem a dřevěným kasetovým stropem, působí opravdu monumentálně (obr. 4). Stěny jsou dvojdílné rozdělené, v horní části je zdobí okenní pás, spodní část je zhotovena z režného zdiva, které je opticky děleno lisénami. Pozoruhodným prvkem je presbytář, který je mírně posunut do středu kostela. Je mírně nadzvednut nad terakotovou podlahu a ohraničen pouze nízkým zábradlím z bílého mramoru; jinak je zcela otevřený.¹¹ Nad stěnou oltáře jsou v prostorách mezi lisénami zavěšeny zlaté sochy českých světců, konkrétně se jedná o svatého Jana Nepomuckého, svatou Anežku, svatého Vojtěcha, svatého Václava, svatou Ludmilu a svatého Prokopa.

Josip Plečnik a ikonografický program kostela

“Nejdůležitější průkopník církevního umění 20. století”, jak architekta Josipa Plečnika označuje v jedné ze svých prací Damjan Prelovšek, byl především umělcem, jehož tvorba byla silně svázaná s jeho osobním životem, zvláště s jeho vyznáním.¹² Následující kapitola bude proto zaměřena především na význam a symboliku kostela a způsob, jakým Plečnikův život proniká do jeho tvorby. Kapitola je rozdělena do dvou částí, první část bude soustředěna na plečnikovu víru a základní úvahy nad sakrální architekturou a liturgií, druhá bude věnována studiím u profesora Wagnera a teorie Gottfrieda Sempera, kterého s velkou oblibou Wagner vyučoval.

Zbožnost a liturgie

Víra Plečnikovi byla předávána už od dětství, vyrůstal v hluboce věřící rodině. To do velké míry ovlivnilo i jeho vztah k práci, sakrální architekturu považoval za nejdůležitější úkol architektů své doby. Jak naznačuje často citovaná věta, kterou řekl Plečnik staršímu bratru Andrejovi “*Vlastně by bylo lepší, kdybychom kostely už nestavěli, protože to neumíme. Přesto je stavme, aby se zachovaly tradice a ideály.*”¹³ Plečnik si tedy uvědomuje svou omezenost svých návrhů, přesto je pro něj důležitější zachovávat tradici, v kontextu tohoto díla zde pravděpodobně odkazuje na tradici prvních křesťanů, zvláště v použití halového konceptu s dřevěným kasetovým stropem, který se téměř často používal při stavbě starokřesťanských bazilik jako byl například Chrám sv. Petra Damjan Prelovšek ve svém textu píše “*Plečnikův ideál představovala starokřesťanská obec věřících, neboť se domníval, že ta odrážela demokratického ducha křesťanství, k němuž by se měla přiblížit také moderní doba.*”¹⁴ Damjan Prelovšek ve svém textu píše “*Plečnikův ideál představovala starokřesťanská obec věřících, neboť se domníval, že ta odrážela demokratického ducha křesťanství, k němuž by se měla přiblížit také moderní doba.*” Výsledná podoba kostela stojí především na plečnikových úvahách o liturgii a církvi, snaží se tak přispět i k obnovení moderní liturgii.

¹²PRELOVŠEK 2012, s. 8; PRELOVŠEK 2002.

¹³ ČIŽINSKÁ 2012, s. 28.

¹⁴ PRELOVŠEK 2012, s. 8.

Teorie Gottfrieda Sempera

Druhá zásadní událost v Plečnikově životě nastala po příjezdu do Vídně v roce 1892. Nastoupil do studií u profesora rakouské architektury Otta Wagnera, kde se seznamuje s teorií Gottfrieda Sempera, která představovala důležitou část výuky.¹⁵ Svou práci v následujících letech pak vnímá jako rozvinutí jeho teorií.

Dle Gottfrieda Sempera architektura používá zcela jiný jazyk než například malířství či sochařství, architektura využívá systém symbolů. Ornament již nemá pouze dekorativní formu, ale i významovou, funkční. Naprosto zásadní oblastí je pro Gottfrieda Sempera téma odívání, které vnímá jako určitý jazyk symbolů.¹⁶ Především proto, že materiál, do kterého je fasáda oděna vypovídá o určitých v tomto případě náboženských ideálech. Příkladem může být samostatná fasáda připomínající hermelínový plášť spolu s královským jablkem usazeným na vrchu široké věže, dle Prevloška tak odkazuje na téma království. V souvislosti s danou stavbou se domnívá, že odkazů je zde hned několik, v první řadě se jedná o kostel zasvěcený Kristu Králi, druhým aspektem je pozemek ležící v královské čtvrti Vinohrady. Posledním význam ukrytý v hermelínovém plášti kostela je opět propojen s pozemkem, kostel je umístěn na náměstí krále Jiřího z Poděbrad.¹⁷

¹⁵ PRELOVŠEK 2012, s. 8.

¹⁶ MORAVÁNSZKY 2012, s. 22.

¹⁷ PRELOVŠEK 2013, s. 45.

Závěr

Hlavní vytyčené cíle uvedené v úvodu, které se snažila daná seminární práce objasnit, byly okolnosti vzniku stavby, které její průběh i konečný výsledek razentně ovlivnily. To by ovšem nešlo bez umělecko-historického úvodu popisující počátky stavby i problémy, které stavbu provázely. Nejvýraznějším z nich byl nedostatek financí, se kterým se musel Josip Plečnik potýkat po celou dobu stavby a kvůli tomu plány mnohokrát změnil. Díky tomu se dnešní výsledná podoba stavby liší od úplně prvních návrhů, které měly podobu řeckého chrámu. I přesto, že je dnešní stavba tak odlišná, na její kvalitě nebylo. Již na první pohled zaujme pozorovatele svou netradiční fasádou a širokou věží, dekorovavou ve duchu semperových teorií o textilním dekoru. Široká věž pak dodává stavbě monumentální vzhled, která by jinak zapadla v horizontu mezi ostatní budovy. Interiér odpovídá spíše starokřesťanským bazilikám, ze kterých Plečnik vycházel; při vstupu je divák konfrontován s prostými zdi tvořené z režného zdiva v kontrastu zlatých soch, které visí nad presbytářem. Pod působivým halovým prostorem se nachází krypta, která vybízí věřícího ke ztišení a modlitbě, a právě pro tyto účely byl tento prostor s valenou klenbou pořízen. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně neplní pouze funkci místa pro pořádání liturgií, jedná se o stavbu s komplexním funkčním liturgickým programem; hlavní úloha kostela je především věřícího ochránit a poskytnout mu místo pro rozhovor s Bohem. Architekt při své práci vycházel hned z několika zdrojů, prvním jím byl vlastní pohled na svět a církvev, především jeho úvahy o liturgii se do stavby výrazně promítly, například posunutým presbytářem, který měl kněze sloužícího mši přiblížit věřícím; presbytář je pak oddělen pouze mramorovým zábradlím. Plečnik se zde snaží propojit moderní architekturu a moderní liturgii s tradicí již tolikrát zmiňovaných starokřesťanských bazilik. Druhým hlavním impulsem pro výslednou podobu plečnikových staveb se staly teorie Gottfrieda Sempera, které do svých stavb promítá v řadě symbolů, jakým byla například fasáda připomínající hermelínský plášť. Vzhledem k omezenému rozsahu nemohly být zmíněny veškeré impulsy, které se do stavby promítly, při budoucích výzkumech bych se ráda tímto tématem ráda podrobněji zabývala, velmi zajímavou oblastí jsou především okolnosti sporů při průběhu stavby. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, který vychází z mnoha podnětů, dohromady vytváří ucelený ikonografický i liturgický program, který je nejen pro svou dobu naprosto unitkání. Tato stavba po umělecké i významové hodnotě se řadí mezi nejvýznamnější stavby první poloviny dvacátého století.

Bibliografie

BRÁTKOVÁ 2011: Zlata Brátková, Farní úřadu u Nejsvětějšího srdce Páně 1884-1950. Inventář, Praha 2011.

ČIŽINSKÁ 2012: Helena Čížinská, Jubileum Kostela Nejsvětějšího srdce Páně v Praze na Vinohradech, sv. 57, č. 1-2, Praha 2012, s. 157-65.

ČIŽINSKÁ 2012: Helena Čížinská, Zbožnost a liturgie v díle Josipa Plečnika, *Josip Plečnik a česká sakrální architektura první poloviny 20. století. Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně jako součást středoevropské architektonické scény*, Praha 2012, s. 28-29.

HORSKÝ-ČIŽINSKÁ 2012: Jiří Horský-Helena Čížinská, *Josip Plečnik a česká sakrální architektura první poloviny 20. století. Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně jako součást středoevropské architektonické scény*, Praha 2012.

HORSKÝ 2010: Jiří Horský, *Nejměňte me nikdy... dopisy Josipa Plečnika Alexandru Titlovi 1919-1947*, Praha 2010.

KALINA 2012: Pavel Kalina, Josip Plečnik a proměna sakrálního prostoru mezi světovými válkami, *Josip Plečnik a česká sakrální architektura první poloviny 20. století. Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně jako součást středoevropské architektonické scény*, Praha 2012, s. 22-24.

LUKEŠ–PRELOVŠEK–VALENTA 1997: Zdeněk Lukeš – Damjan Prelovšek – Tomáš Valena, *Josip Plečnik – architekt Pražského hradu*, Praha 1997.

MORAVÁNSZKY 2012: Ákos Maravánszky, Plečnikova alchymie, *Josip Plečnik a česká sakrální architektura první poloviny 20. století. Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně jako součást středoevropské architektonické scény*, Praha 2012, s. 22-24.

PRELOVŠEK 1999: Damjan Prelovšek, *Plečnikova sakralna umetnost*, Koper 1999.

PRELOVŠEK 2002: Damjan Prelovšek, *Josip Plečnik. Život a dílo*, Brno 2002.

PRELOVŠEK 2013: Damjan Prelovšek, Architekt našeho kostela – Josip Plečnik, *Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně*, Praha 2013, s. 39-49.

SEMPER 1963: *Der Stil in den technischen un tektonischen Künsten oder Praktische Aesthetik*, Frankfurt 1860, Mnichov 1985.

Seznam obrazového materiálu

1. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, pohled ze západu, 1928-34, Praha.

(https://static.asb-portal.cz/buxus/images/cache/650xXXX/fotogaleria/fotogalerie/architektura/kostel_nejsvetejsiho_srdce_pane_v_praze_fotoalbum/1plecnik-big-image.jpg)

2. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, pohled z východu, 1928-34, Praha.

(http://images2.kudyznudy.cz/_t_/Files/KzN/30/30b84844-bd08-46d4-9cca-5742bd28461e_500_500_crop.jpg)

3. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, detail fasády, 1928-34, Praha.

(https://static.asb-portal.cz/buxus/images/cache/650xXXX/fotogaleria/fotogalerie/architektura/kostel_nejsvetejsiho_srdce_pane_v_praze_fotoalbum/7plecnik-big-image.jpg)

4. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, interiér, 1928-34, Praha.

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/ba/Kostel_Nejsv%C4%9Bt%C5%A1%C3%ADho_srdce_P%C3%A1n%C4%9B_interi%C3%A9r3.jpg)

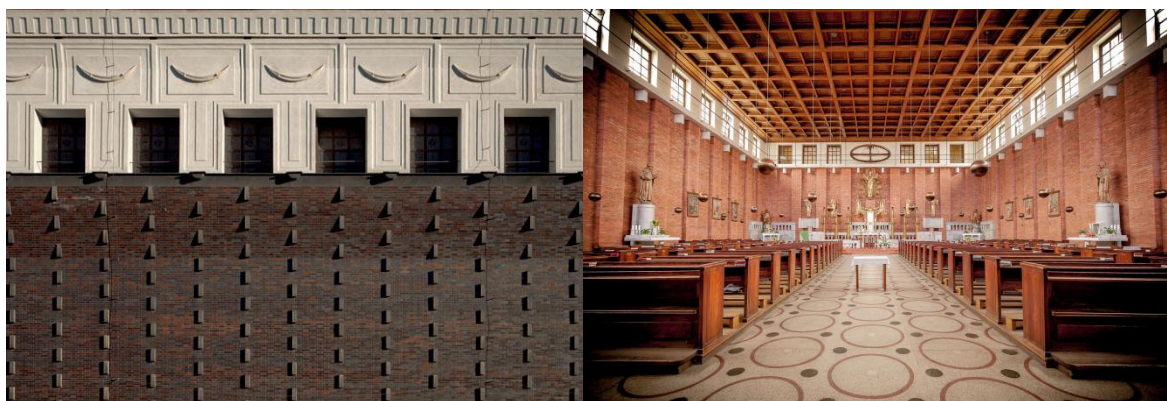
5. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, krypta, 1928-34, Praha.

(https://1gr.cz/fotky/idnes/14/083/org/MAV55659e_81067764.jpg)

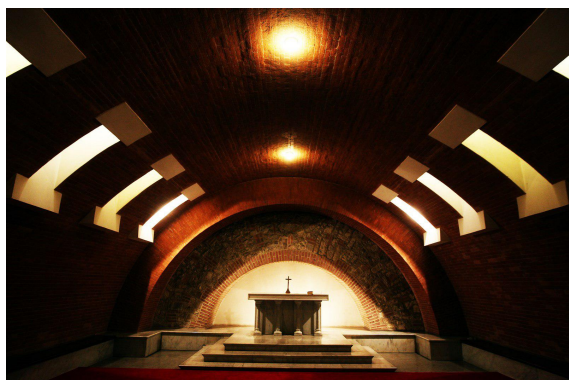
Obrazový materiál

1. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, pohled ze západu, 1928-34, Praha.
2. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, pohled z východu, 1928-34, Praha.

3. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, detail fasády, 1928-34, Praha.
4. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, interiér, 1928-34, Praha.

5. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, krypta, 1928-34, Praha.